

СУ „Св. Климент Охридски“
Факултет по славянски филологии
Специалност – Българска филология

КУРСОВА РАБОТА

на тема

**„Разходка по няколко култови места
около село Боровци, област Монтана“**

по дисциплината:

Култове и култови места в България и по света

Студент:

Анастасия Дилова,

фак. № 12 702

II курс, III гр.

Научен ръководител:

доц. д-р. Константин Рангочев

проф. дфн. Искра Христова-Шомова

София, юни 2021 г.

Районът на северозападна България е изключително богат на интригуващи мистични места, за които времето на един човек не би могло да стигне, ако поиска да ги обиколи. Във всяко село, дори най-малкото, има поне по един култов паметник – оброк, скала със съпътстваща легенда, мистично място, църква или параклис – всички те носят своята интересна символика и история. Именно поради тази причина се насочих точно натам в търсене на темата за своята курсова работа. С риск тази работа да заприлича на публикация за пътуване в блог, ще разкажа какво видях и научих и какви вълнения имах през целия процес на събиране на информация, за да превърна тази работа не просто в изпълнена задача, а в съкровен разказ, произлизащ от сърцето ми и отразяващ емоциите ми.

След леки сътресения в идеите ми за тема на тази работа, почти на шега се отправих към село Боровци, което е разположено на 11 км северно от гр. Берковица и на 11 км югозападно от гр. Монтана, а вдясно от него тече река Бързия. Избрах точно това село, защото там живее мой любим човек – баба Милка, която не е моя роднина, но е баба на половинката в живота ми, което ме предразполага да я обичам като своя и да ѝ се доверя напълно при събирането на информация. Тя беше моят туристически гид и разказвач на легенди и спомени за няколко места, които съчетават една съвсем малка част от цялата култова история на региона.

Първото място, което посетих, беше *оброкът на село Боровци*. Оброкът е свещено място, често наричано и оброчище (или оброчно място). Тези места обикновено носят история и символика. Наименованието идва от глаголет „обричам“, а на самите места се изпълняват различни ритуали на ежегодни християнски празници. На самото място винаги има малък паметник с изображение, който носи религиозна символика и обикновено е посветен на светец, с когото е свързан ритуалът, който се извършва в оброчището. По време на обредите хората обикновено се обръщат с молба към почитания на определения ден светец да им донесе здраве и благополучие или да ги спаси/предпази от някаква заплаха. Задължителна част от ритуала е жертвоприношението, а след него и приготвянето на курбан, с който се гощават всички празнуващи. Макар и празниците, които се честват на оброчищата, да са свързани винаги с християнски светци, някои етнографи смятат, че оброчната ритуална дейност има езически произход и съществува отпреди зараждането и разпространението на християнството.

Оброкът и паметникът на с. Боровци

Оброкът на село Боровци се намира в местността Младенов шумак, която не е в самото село, измежду къщите, а до него се стига през няколко ливади и красиви горски тунелчета. Самият оброк представлява огромна поляна, в средата на която се намира дребният паметник, а точно срещу него, на около 50 м, се извисява огромен и величествен дъб.

На това свещено място жителите на село Боровци честват Илинден – деня на св. Илия. Всяка година на 20 юли хората от селото се събират на поляната, слушат задължителната за ритуала молитва към Св. Илия и приготвят курбан край паметника. След молитвата всички сядат под дебелия сянка на дъба, ядат курбан чорба и празнуват. Освен, че се приготвя курбан, се носят и други видове храни, а също и вино – според баба Милка е почти задължително всеки да донесе от къщи нещо, което е приготвил.

Молитва, курбан и празнично настроение „на оброко“ в деня на св. Илия; снимки от архива на баба Милка

Корените на самия празник са още от предхристиянски времена и се свързват със славянския бог Перун – бога на гръмотевиците и светкавиците. Днес на същия празник се почита Св. Илия Гръмовержец, който властва над същите небесни сили. Вярва се, че на този ден Св. Илия намята кожата си и отива да извика зимата и самият празник със съпътстващите го ритуали на оброчището са своеобразен опит да бъде омилоствивен

Св. Илия и да предпази селото от гръмотевици и бури. Баба Милка споделя, че открай време се вярва, че ако на този ден гърми и вали, значи реколтата за годината, и най-вече лешниците и орехите, ще са лоши. Съществува и вярване, че когато има гръмотевична буря, Св. Илия изпраща огнени стрели от небето, с които убива ламята, която „поразва“ (т.е. унищожава) житата и именно затова е важно за селяните да получат неговото милосърдие.

Интересен факт е, че хората са избрали точно това място за оброк, защото то е гръмотевичен район и през годините на това поле, в близост до огромното дърво, е имало немалко жертви на гръмотевични бури. „Откак имаме оброка има все по-малко жертви и затова си празнуваме всяка година – вярваме, че камъкът ни пази“^[1], споделя баба Милка. И наистина, хората в селото празнуват всяка година, но за съжаление отдавна не ходят на самия оброк.

Мястото е обрасло, по камъка са тръгнали лишеи и плесени, а полето се е превърнало в змиарник. Баба Милка го отдава на това, че по-голямата част от населението са доста възрастни хора, които нямат сили да вървят повече от 30 минути, за да стигнат до голямата поляна и затова са намерили по-лесен вариант – гощават се с курбан в столовата на селото, а почитта си към Св. Илия изразяват в църквата.

Баба Милка до паметника, днес

Надписът с годината 1864

Самият паметник е интересен – на него има изобразен кръст, със символи около него, които не се виждат добре, но се разчита годината 1864 г. Това е годината, в която камъкът е поставен от овцевъда Димитър чорбаджи. В един момент от историята си камъкът изчезва за няколко години, като жертва на иманярски набези, но през 2006 г. той е намерен невредим и е поставен отново на мястото му.

Тъй като в момента почти не се различават символи и изображения по паметника, открих негова по-стара снимка ^[2] (вдясно) в книгата „Хроника на едно странстващо село.

снимка от книгата

^[1] Думи на Милка Чуклева, чути от мен и записани с нейно съгласие.

^[2] Иванова, М. Хроника за едно странстващо село. История на село Боровци. Църковна дейност. Църковно настоятелство. с. 48; София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ 2015

Историята на село Боровци“ от Мария Иванова, на която кръстът се отличава добре. Над него има вдлъбнатина, подобна на хралупа, в която на празника се поставят свеци или кандило, а по спомен на баба Милка там са оставяли и парче питка, с което да се нахрани Св. Илия.

Следващата спирка в моята обиколка около село Боровци всъщност не е в самото село. С помощта на Елка Дончева, която работи в читалището на селото и е основен организатор на всички събития в него, стигнахме до **Скалата на влюбените**. Тя се намира извън селото, в посоката на пътя за гр. Чипровци. Встрани от пътя има отбивка с пътечка, която води до едно място, което човек би подминал, ако някой не му покаже накъде да гледа. Спирайки на пътеката и поглеждайки нагоре, виждаме една скала, която на пръв поглед с нищо не привлича вниманието, но когато госпожа Дончева прочете легендата и ни помоли да погледнем пак, всички го видяхме.

Легендата^[3] за скалата на влюбените разказва за двама младежи, които някога се залюбили в село Боровче. Яна била дъщеря на търговец от съседното село, който дошъл за малко в Боровче и след като продал няколко медни съда, се прибрал с дъщеря си къщи. Яна много обичала да шие и преде и всичките ѝ дрехи били нейна изработка. На прибиране към къщи, девойката слязла край реката да търси една билка и там видяла стадо овце и техния пастир – Никола, който дялкар тояга с ножа си. Двамата се влюбили в момента, в който се видели. Дълго време след това не се виждали, но не спирали да мислят един за друг, докато съдбата не ги събрала до реката Троя бара, която тече между двете села. Те започнали да се срещат по пладне все на едно и също място – до една скала, на която Яна обикновено сядала с хурката си и чакала Никола да се появи със стадото, а за него това била най-красивата гледка на света.

Бащата на Яна започнал да се усъмнява в честите ѝ разходки, проследил я тайно и разбрал, че тя се среща с този беден селянин, който не може да ѝ обещае живот в охолство, както бащата би искал за дъщеря си. Той поема нещата в свои ръце, прекъсва срещите им и задомява дъщеря си в чорбаджийски дом. Съкрушен от липсата на своята

^[3] [Текстът](#) на легендата ми бе предоставен от Елка Дончева.

любима, един ден докато я чака за пореден път, Никола издялква образа ѝ в скалата така, както я помни – седнала на камъка с хурката в ръце. И до ден днешен образът ѝ стои там (дори след като скалата е била бомбардирана от партизаните), за да може всеки, който я погледне да се пренесе за миг във времената, когато Яна и Никола са били влюбени. Елка Дончева завърши увлекателния си разказ с думите: „Ако един камък може да ви впечатли с красотата си, то може да го направи много по запомнящо се, ако за него през годините се е предавала някоя красива легенда.”^[4]

Портретът на Яна

От седем години насам на всеки 3 март боровчани организират традиционен поход, чиято начална точка е Аралампов геран, откъдето тръгват по Колипския път (за село Гаганица), минават през Каменния мост, Сандаловото кладенче и стигат до река Троя бара, където задължително спират, за да се полюбуват на Скалата на влюбените и да чуят легендата за двамата влюбени. На самата скала всеки има възможността да постави иконка, картина или цвете, като си намисли желание. Хората, които работят в читалището и се занимават с организирането на похода, са оставили до скалата своеобразен портрет на Яна (вляво), седнала настрани на камъка, с хурка в ръка. Елка, както и няколко други дами от селото, споделят, че на това място има определена енергия, която не могат да обяснят, но чувстват, че ги зарежда и ги кара да се чувстват по-млади и по-живи – сякаш любовта на двамата младежи от легендата все още витае във въздуха. Неотменна част от мероприятияето е празничният обяд с много традиционни танци, песни и забавления.

Икона, оставена на скалата

Третата спирка в моя маршрут се оказа в едно съседно на Боровци село –

Плочи, обозначаващи извора

Балювица. Там, минавайки покрай малката църквичка и нейното гробище, през една приятна еко пътека (ок. 250

^[4] Думи на Елка Дончева, чути от мен и записани с нейно съгласие.

м), стигнахме до един **лековит извор**, обвит в мистерия. Преди векове на мястото на днешния ручей имало кладенче, което било известно с това, че може да лекува очни заболявания, ако болният човек измие очите си с неговата вода, тъй като тя е с високо съдържание на магнезий. През 1977 г.

Баба Милка закача парче плат на стената за здраве

обаче то бива затрупано от скали след земетресението във Вранча. Неизвестно как,

Мястото на извора, вътре в скалата

Кладенчето с годината на реновиране

след време скалите се наместили и направо от тях наново избил някогашният ручей, чиято вода притежава същите лековити сили. Водата капе директно от самата скала. Поради това чудно явление, днес хората са възприели мястото не само като лечебно, а и като вълшебно и сакрално – там те оставят икони, цветя и плат, дрехи и сувенири, молейки се и

различни парчета

вярвайки в изцеряването на техен близък, който страда от някакво заболяване. Мястото е възстановено и обособено, за да бъде достъпно, през 2007 г. от епископ Нестор^[5].

Интересен факт е, че недълго след земетресението иманяри решили да разкопават цялата местност в търсене на злато, тъй като реките в региона са богати на такова. Като видели, че от самата скала извира вода, те решили да я разровят, но вместо очакваното злато, иманярите открили книги.

Местността, в която се намира изворът и еко пътеката, се нарича Магерското и крие много други загадки. Според легендата там преди е било много по-населено, но е бил убит един турчин и от страх да не се върнат събратята му да отмъстят за смъртта му, жителите се преселили на друго място. В наши дни екопътеката предоставя на

Водопадът и мостът край лековното кладенче

посетителите изключително приятна и успокояваща разходка сред природата, под

^[5] [Лековно кладенче – Балювица](#); 18 юни, 2015.

дебелата сянка на дърветата и с музикален съпровод от горските пернати обитатели. Има здрав дървен мост, по който се стига до извора, а отстрани на него има малък красив водопад.

Входът на училището

На връщане от извора се натъкнах на едно интересно местенце, което не е култов обект, но го намерих за интересно и реших да го включа в работата си. Точно до малката църква в началото на пътеката към лековития извор има една малка, изоставена преди много години къщурка. Видях я и когато тръгнахме по пътеката, баба Милка предположи, че може да е стара кръщелна стая, но ми се стори странно, че такава стая би се помещавала извън църквата. Минавайки втория път покрай къщичката, установих, че на старата и счупена табела пише с големи букви „КИЛИЙНО У-ЩЕ“. В книгата за село Боровци ^[6] открих информация, че училището е открито през 1838 г. от даскал Иванчо Якимов и то първоначално се помещавало в собствения му дом, след което след Освобождението през 1878 г. е построена и сградата в църковния двор.

Последната спирка в моето научно пътуване е плод на импулсивно взето решение. Преди да тръгна за София, попаднах съвсем случайно на информация, че в Чипровския манастир има наскоро отворена за посетители костница и на момента бях убедена, че искам да я посетя, за да я включа в работата си.

^[6] Иванова, М. Хроника за едно странстващо село. История на село Боровци. *Училищно дело*. с. 70; София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ 2015

Параклисът-костница в Чипровския манастир се намира в самия му двор, във високата кула зад църквата „Възнесение господне“.

Кулата е изградена с помощта на дарения и носи името „Дева Мария – Майка на църквата“. Тя

представлява

триетажна

камбанария, на

Надписът на гроба

Плочата до входа на кулата

чийто приземен етаж се съхраняват костите на въстаници, участвали в Чипровското въстание през 1688 г., през което манастирът е бил почти изцяло разрушен, и на видни личности от гр. Чипровци,

сред които: Петър Парчевич, Георги Пеячевич, Манчо Пунин, Върбан Панов, Панайот Хитов, Филип Тотъов и др. (според информацията от плочата пред костницата – снимката вляво). Там също така са положени тленните останки на видния книжовник Петър Богдан и други български католически свещеници, участвали във въстанието през 1688 г. [7]

Помещението представлява малка стая, в средата на която има съоръжение, наподобяващо гроб с надпис (вдясно) на църковнославянски: „*Чада на родната земя, вий паднали в бран за българската свобода, вечна слава вам!...*“ (своеобразен превод). На гроба има подпрян дървен кръст, а над него икона. Най-силно впечатление обаче правят квадратните дупки в стената, в които има поставени черепи и различни видове кости. Гледката е меко казано смразяваща, но и носи усещането за близост и в същото време за величие, че имаме шанса да стоим толкова близо до тленните останки на тези исторически фигури, които често битуват в нашето въображение като художествени образи – в този момент осъзнаваме, че тези хора са били съвсем истински и можем дори да усетим тяхното присъствие в помещението.

Гробът с кръста и костите в стените

[7] Статия: [Отварят параκληса – костница на историческия хълм в Чипровци](#); Община Чипровци, Българска секция на радио „Ватикана“. 12 юли, 2020

За мен това пътуване не беше просто задача, която трябва да свърша, за да си напиша курсовата работа. Благодарение на него се потопих в един свят, който не познавах – свят на древни традиции, вярвания и характери. Един почти вълшебен, мистичен свят, от който няхах желание да си тръгна. Събирането на информация и изготвянето на тази работа обогати не само знанията ми, но и духовния ми свят, зареди ме с невероятни емоции и усещания, докосна ме с природата и нейното величие и ме пренесе в няколко различни исторически епохи. По всяка вероятност ще се върна в този така вълшебен, но някак останал на заден план, северозападен край на България и ще продължа да изучавам традициите, фолклора, историята и нравите му.

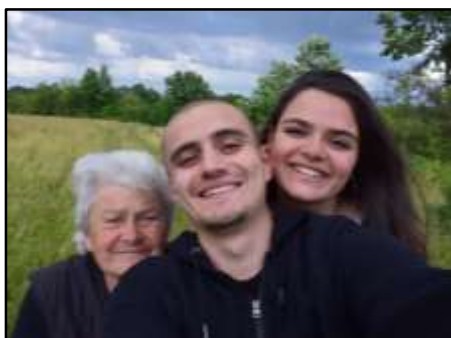
Библиография и източници:

- **Иванова, М.** Хроника за едно странстващо село. История на село Боровци. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ 2015
- „*Легенда за Скалата на влюбените*“ - [текст](#), предоставен от Елка Дончева, член на колектива АИФ „Боровчани“ към читалище „Развитие“ в с. Боровци
- Статия в severozapazenabg.com - [Отварят параклиса – костница на историческия хълм в Чипровци](#); Община Чипровци, Българска секция на радио „Ватикана“. 12 юли, 2020
- Статия в oroznai.bg - [Лековно кладенче – Балювица](#); 18 юни, 2015
- **Wikipedia, The Free Encyclopedia.** [Оброк](#). (18 юли 2020)
- **Wikipedia, The Free Encyclopedia.** [Чипровски манастир](#). (2 май 2021)
- Лични разкази и думи на Милка Чуклева (баба Милка) и Елка Дончева, записани с тяхното съгласие

Допълнителна информация:

Всички снимки на обектите са авторски, освен чернобялата снимка, извадена от книгата на Мария Иванова. Четирите снимки, изобразяващи ритуала около оброка в с. Боровци са от личният архив на Милка Чуклева, дигитализирани от мен.

Милка Чуклева е дала съгласието си за снимките, на които тя присъства, да бъдат приложени в тази работа.

Бонус – усмивки :)

Баба Милка, Виктор и Анастасия на оброка